

nere, com en altres llengües romàniques. És versemblant que en mossàrab fos *čimče* amb *-e* fins en el de València, i que del plural *xinxes* s'extragués el singular *xinx* per adaptació a la forma dels sing. i pl. en la majoria dels nostres femenins (com en PUÇA, TAN-DA etc.).

Del ll. CIMICEM prové també el nom occità, que en l'origen degué ser **čimetz*; i, en afeblir-se a la major part del domini les africades finals, de *cimes* s'extrauria un singular analògic *cime*, avui conservat en part: Carci «*čime* f.: punaise» (Lescale); i en altres punts, sobtots al comentat metaplasme morfològic, donant *cima* en part del gascó (supra, i cf. Rohlf, *Le Gc.*, p. 108) i *címia* ja en algun text medieval (PDPF); mentre que en altres zones queden rastres de l'oclusiva final, però amb trasllat de l'accent, a causa de la tendència de l'oc. mod. a no admetre sinó oxítons o bé paroxítons de final vocàlica: luixonès *siméts* pl. (Vall de Ouelh, *Bouts d. Mount.* iv, 48); «*simet*: punaise» en el Comenge (Dupleich, *Pat. de St. Gaudens*), *čimét* a l'Oest (Palay), *semic* en el Gers (Durrieux); i *simét* deu ser la forma de l'Alt Llenguadoc, car s'estén fins al català fronterer (ja ténit d'oc.), de Montalbà (entre Catllà de Conflent i el Fenollet: ZRPb. xlv, 254).

També degué passar al basc des de c. als Ss. v-vii (quan ja CI sonava *či* en romànic pirinenc), car d'aquí provenen les formes basques: lab., alt i baix nav. *ximítz*, tonc., b-nav. i guip. *tximilitxa*, bisc. *tximi(n)txa*; també alt i baix nav. *zimítz*, i lab. *zimintza*, d'on (amb deglutinació de la *z*, confosa amb la *s* de l'article pl. romànic): bisc. *imi(n)txa*, bisc. i guip. *imutxa* (Schuchardt, *BbZRPb.* vi, 38); en part les formes *tximutx* i *txirimitxa* apareixen també amb el sentit de 'xinx' i en part amb els de «mariposa» i «pató» (Bähr., *RIEB* xxvii, 84).

Que en mossàrab CIMICEM es vagi conservar en una forma *čimče* ja es podia esperar; i de fet ens consta per un derivat *čimčera*, que escrit *čimgyra* (amb una *m* inconfusible amb *n* en la grafia àrabiga) està explicat (junt amb alguna altra variant) com a qualificatiu de plantes, i amb la traducció àrabiga 'pudenta', en el botànic sevillà anònim de cap a 1100 (glossari d'Asín, pp. 96-97).

Tal com ja vaig explicar-ho en el DCEC, és natural que aquest nom mossàrab es vagi propagar fins al Nord a tota la Península, essent un insecte que abunda més en les terres caloroses del Migdia. Si bé, també en les dues llengües germanes, hi hagué de primer formes pròpiament castelleses i gallego-portugueses, o variants mixtes. En cast. es troba *cisme* en Juan Manuel (c. 1330), i després *chisme* [Nebr., i cf. CHISME], de manera que *chinche* no s'hi documenta fins als glossaris aragonesos de c. 1400, i a Castella des de 1490; en gall.-port. ant. *chimse* i més tard *chisme*, però *chinche* a Tras-los-Montes i part de Galícia.

DERIV.: *Xinxada*. *Xinxam*. *Xinxar*. *Xinxer* 'gran quantitat' mall. i men. [DFgra.; «un *xinxer* de periòdics», *BDLC* vii, 325], perquè les xinxes sempre «abunden massa» i «moren com a xinxes». *Xinxer* i

-era 'teixit de vímetes entorn del lli't (Lab.). *Xinxera*, perquè fa una munió de llavorettes, comparades a les d'una magrana (cast. *bien granada* o *milgranada*) o d'un gotim: d'on la traducció greco-llatina que li dóna OPou («x.: haec botrys», *TbPu.*, 5b); Lab. l'anomena *xinxeta*. *Xinxau* mall. 'multitud, generació': «n'hi ha un *xinxau!*», *DAG.*; per a la terminació veg. el que n'he dit a *XIBIU*; si bé també podríem imaginar un cpt. mossàrab *čimč-aub* 'blanc de xinxes' amb *ALBUS*, on 'blanc' seria antífrasi irònica per 'negre'.

Xinxirem «mugre y restos de vianda que queda en la fuente o plato, donde se ha sacado o se ha comido» (*DAG.*); anàlogament «*xinxaram* mall.: escudella o sopa composta de carabassa i col amb ossos de porc; botifarró, xuia etc., sin. *turiburri*, *xurrando*»; *xinxoram* a Manacor (*AlcM*, *DAG.*); *xinxanella* un guisat (*Art de Coc.*, *DAG.*). *Xinxarrada* eiv. («*chincherrada*: rasguño, desgarrón», *PzCabr.*) pot ser per una comparació com la de *xinxaram* o perquè dóna un aire *xinxós* a un vestit (cf. supra la *xinx* de fàbrica). *Xinxeta* 'tatzeta d'alumini etc.' [Lab.], 'llumenereta amb un ble flotant en oli', comparable amb el cos negre de la xinxà damunt la blancor del llençol: «a la taula de nit vetlla la *xinxeta*», Coromines (*L'Avi dels Mussols* viii, 25 O. C., 556a2). *Xinxirimalles*.

Xinxola, nom pintoresc que donen a la sargantana en algunes comarques: al peu del Canigó (Estoer) deien que a Cerdanya es diu *šipšólá* (1960); i ja abans l'havia recollit com *šipšulétá* a Formiguera de Capcir (1960); altrament cf. noms anàlegs sospectes de basquisme en el DCEC/DECH (SANGUIJUELA) i ací (SARGANTANA); i bc. suletí *šixintxola* «casquijo, gravier» (Azkue), cf. encara *reixinxolat* (per al qual, veg. supra, s. v.) i *xinxollat* 'reixinxolat' (*DAG.*); *xinxarella* (ocell). Del nom cerdà deu ser concreció el tipus de la mitologia popular barcelonesa *Bernat Xinxola*, personificació del demagog que reclama «llibertat» per... 'afanar' els béns 'afanyats' pels altres, retratat per sempre més per la ploma de Coromines (*El Sopar de Can Garlanda*, capítol proemial de *Tomàs de Bajalta*, 19-25; O. C., *59; pp. 11a55, b14-16, 9a3) i el pinzell de Xavier Nogués (*La Catalunya Pintoresca*, 1919). *Xinxorro* [Lab. 1840], cast. *chinchorro* [1588, *DECH* ii, 363b7].

Xinxós [Belv.].

Xinxó 'durillo d'or' (Belvitges, Diccionari Aguiló), i encara que *AlcM* doni (§ 1) una primera acc. 'xinxà petita', els mals hàbits etimològitzants d'aquesta obra fan que no hàgim de donar-li fe sinó «cum grano salis»; el punt d'arrencada del mot pogué ser, almenys en part, una pron. valenciana de *sisó* 'moneda de sis diners', pl. *sisóns* (*DECH* ii, v, 265a9, 48, 58, b11-13 i n. 2) apitxat > *šisóns* assimilat en *xinxons* i amb propagació nasal *xinxons* [1784]: «Isarn va entregar un *xinxó* a Mossèn For, y no consta que Mn. For pagàs ni entregàs dit *xinxó* a la Iglésia», datat 1784, comptes de la Confraria del Roser, d'Estàis (Vall d'Aneu); «per dos dotzenas de taules a Gravialet de Espot, quatre *chinchons*, 7 rals, 19 sous», any 1807, en el llibre de comptes del mateix poble (arxiu d'En Jn. Lluís Palla-